

30. møde.

Torsdag den 27. november kl. 13.

Formanden: I skrivelse af g. d. meddeler boligministeren under henvisning til folketingets forretningsordens § 19, stk. 3, at han ønsker at give tinget en redegørelse om statens lokale- og byggeadministration.

Den første sag på dagsordenen var:

Redegørelse af undervisningsministeren.

Undervisningsministeren (Helge Larsen): Der føres i disse år en levende debat i offentligheden om samfundets uddannelsessystem, en debat, som hyppigt afspejles i det høje tings behandling af lovforslag, og som også berørtes under åbningsdebatten. På denne baggrund vil jeg gerne give en redegørelse, der kan tjene som oplæg til en debat om uddannelsens mål og hensigt.

Jeg vil begynde med at fremhæve et par grundlæggende træk i uddannelsespolitikken.

For det første er uddannelsen en samfundsfunktion. Den skal dække det behov, som samfundet og dets erhverv har for uddannelse på forskellige niveauer og alderstrin — og her skal det ikke overses, at samfundet ikke bare står for det nationale samfund, men i stigende grad også for det internationale samfund.

For det andet skal uddannelsen give børn, unge og voksne muligheder for at udvikle individuelle evner og anlæg og dermed åbne adgang for dem til personlighedsudfoldelse og selvstændighed.

Disse to grundlæggende træk genfindes i mere bastante formuleringer, der er velkendte. Den første lyder: de unge skal kunne det, vi har brug for i erhvervslivet. Og den anden lyder: vi vil arbejde med det, der interesserer os. Vi vil selv forme vores uddannelse. På den ene side et krav om samfunds- og erhvervsmæssig effektivitet, på den anden side et krav om individuel

selvbestemmelse og selvhævdelse, der nu og da føres så langt, at enhver form for samfundsmæssigt hensyn afvises.

Skole og andre undervisningsinstitutioner har ofte mærket dette sammenstød mellem to tilsyneladende modstridende opfattelser og gør det i særlig grad i disse år med så store ændringer i samfundsofbygningen. Pædagogiske nyskabelser af varig værdi er ofte sket i sådanne perioder, og dermed er sagt, at et af målene for uddannelsespolitikken i 1970'erne just er sådanne pædagogiske nydannelser. Jeg skal senere vende tilbage dertil.

Men først vil jeg gerne have fremhævet noget, der gælder generelt: såvel samfundet som erhvervslivet har krav på, at uddannelsen er effektiv ikke mindst i den forstand, at den giver reelle og solide kundskaber. De er nødvendige arbejdsredskaber, og behovet for dem er større end før, men samfundet og erhvervene kan ikke nøjes med det. Når mængden af viden og kunnen øges, må evnen til at forny sig og at kunne omstille sig, med andre ord evnen til at være selvstændig i sin holdning til problemerne, blive af større værdi i sig selv og i forhold til effektiviteten. Modsætningsforholdet mellem effektivitetensønsket og ønsket om den individuelt bestemte undervisning er derfor ikke nær så stort som ofte antaget.

Omvendt er elevens krav om selvstændighed og personlig udvikling et begreb uden indhold, hvis man forsømmer at lære noget. En personlighed uden baggrund i kunnen og viden eksisterer ikke. Man forveksler alt for ofte i sådanne tilfælde personligheden med fantasten.

Folkeskolens formålsparagraf — den eneste bredt formulerede formålsparagraf i vor uddannelse — er nok ikke så forældet i sin tankegang, som det ofte siges. Det hedder i folkeskolelovens § 1: „Folkeskolens formål er at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber.“

Det første led: at fremme og udvikle evner og anlæg, er fuldgyldigt i dag som før. Tredje led: at give dem nyttige kundskaber, burde vel være andet led, og man kunne måske stryge „nyttige“ ud fra den betragtning, at kundskaber normalt i sig selv er nyttige.

[Undervisningsministeren.]

Andet led: at styrke børnenes karakter, passede nok bedre som afslutning, idet karakteren — eller hvis det ord skurrer, og det gør det i nogens ører, så selvstændigheden eller personligheden — jo netop formes gennem udvikling af evner og anlæg og erhvervelse af kundskaber.

Karakter, selvstændighed, personlighed. Det er tre ord, der alle er udtryk for en holdning, og just holdning gennem personlig vurdering vil jeg gerne sætte som uddannelsens mål sammen med kundskabstilegnelse.

Men selv ordet holdning kan være farligt. Jeg er unægtelig bange for det nyeste udtryk, jeg har hørt i denne forbindelse: holdningsbearbejdelse. Det klinger uhyggeligt af ensretning og indoktrinering. På dette område må ikke gælde nogen uniformering, men derimod åbenhed over for individuelle muligheder, store som små. Lærerens holdning over for eleven er afgørende, lærerens respekt for elevens meninger, indstilling og forudsætninger.

Uddannelsespolitikken kan og skal åbne for mulighederne, der er til stede i børnene, de unge og de voksne. Derved bliver den en væsentlig forudsætning for de beslutninger om samfundets udvikling, som de politisk bestemmende myndigheder træffer. Den er måske dybest set det egentlige grundlag for alle væsentlige beslutninger på ethvert plan.

Uddannelsespolitikken skal derimod ikke dirigere samfundet i en bestemt retning. Jeg er her i afgørende modsætning til opfattelsen, som vi kan møde den eksempelvis hos nogle grupper af intellektuelle, der mener, at universiteterne skal medvirke til en reform eller en revolution af samfundet i en bestemt ideologisk retning.

Universiteter og læreanstalter er institutioner for forskning og undervisning, hvor man henter viden og udvikler forskeranlæg — en arbejdsplads, ikke et forum for missionerende ideologier, en arbejdsplads, hvor man erhverver kritisk holdning, bl. a. til efterprøvelse af ideologier, andres og ens egne, gamle som nye. Og naturligvis også til efterprøvelse af uddannelsen selv, den uddannelse, der af de samme kritiske kredse betegnes som en eneste indoktrinering. Det tager jeg roligt. Den såkaldte borgerlige

indoktrinering har dog ikke været så dominerende, at den har hindret kritikerne i at udforme eller acceptere ideologier, der kræver den absolutte indordning. Her er virkelig tale om indoktrinering både som middel og mål.

Vort uddannelsessystem er så lidt doktrinært og så stærkt liberalt, at selv dets hårdeste kritikere kan opnå dets højeste uddannelser og bruge dem til opnåelse af indflydelsesrige placeringer. Værre er det trods alt ikke.

På baggrund af denne mere generelle gennemgang af målet for uddannelsespolitikken skal jeg gå over til mere detaljeret omtale af enkelte områder. Jeg nævner først og fremmest de grupper, som har manglet muligheder.

Det gælder børn med handicap af forskellig art, legemlige som intellektuelle. Vi har gjort en del for at forbedre deres uddannelse, men vi mangler meget endnu både i retning af at udforske, hvorledes vi bedst mildner deres handicap, og i retning af en indsats for at uddanne og oplære dem så godt, vi formår, med den viden og de hjælpemidler, vi råder over, og det gælder både i den undervisningspligtige alder og i ungdomsårene.

Det gælder ligeledes de børn, der har adfærdsvanskeligheder, og som vi kan hjælpe bedre nu ved samarbejde mellem lærere, psykologer og familierådgivere og ved sociale foranstaltninger.

Jeg sætter således udbygningen af skolens indsats for børn med disse forskellige former for handicap som et væsentligt mål ud fra ønsket om, at alle skal have adgang til at få evner og anlæg udviklet. Vi har heldigvis været stærkt på vej bort fra overdreven fremhæven af de intellektuelle evner. Vi må frem til uden at forklejne den gode intellektuelle begavelse at sætte ligeligt ind for at hjælpe evner og anlæg frem på alle områder.

Som næste væsentlige mål vil jeg fremhæve en indsats for at give de voksne adgang til at lære og erhverve viden på områder, hvor de ikke havde muligheden — eventuelt ikke benyttede den — da de gik i skole.

Vi er her med den nye lov om fritidsundervisning kommet i gang med noget værdifuldt nyt ved prøveforberedende undervisning, et felt, der må udbygges i de

[Undervisningsministeren.]

kommende år, måske endda i form af særlige kursus i de større bysamfund for de årgange af voksne, der ikke havde mange chancer for udvidet skolegang. Man vil i fritidsundervisningen kunne hjælpe mange mennesker til at komme i gang med en uddannelse, eksempelvis blot den 9. klasses prøver, der kræves som grundlag for en række kortere erhvervsuddannelser.

I aviser og diskussioner tales der ofte om, at man gennem prøveforberedende undervisning for voksne skal skabe nye veje til universiteter og læreanstalter, men set ud fra befolkningen som helhed er det et problem af meget lille størrelsesorden. For langt de fleste er spørgsmålet at få en forbedret grundlæggende uddannelse, så de forbedrer deres muligheder i erhvervslivet.

Ud over dem, der ikke har haft uddannelses tilbud i deres skoletid, gælder det naturligvis også dem, der må forlade et erhverv på grund af svigtende indtjeningsmuligheder, et problem, der nok er særlig aktuelt i forbindelse med afvandringen fra landbruget og nye strukturer i visse byerhverv.

Jeg har sat disse uddannelsesområder forrest i denne gennemgang, fordi jeg føler det påkrævet. Alt for meget af debatten om uddannelsen samler sig om de højere uddannelser og gymnasiet. Og selv om de er vigtige, må man ikke i en debat om uddannelsespolitikens mål glemme det store tal — langt de fleste — som ikke har behov for uddannelse på det niveau. På baggrund af den højroastede debat, der føres om de højere uddannelser, kunne man have lyst til at råbe et: glem ikke de stiltfærdige. De, hvis uddannelsesbehov ikke ligger på universitetsniveau, de, hvis behov for uddannelse individuelt set er lige så vigtigt. Og talmæssigt udgør de en langt større gruppe.

Et tredje væsentligt mål ligger i en fortsat nedbrydning af den tidligere så stærke grænsedragning mellem almindende og erhvervsbetonet undervisning.

Tænker vi et par årtier tilbage, var hovedreglen, at folkeskolens elever havde to muligheder: at søge skolegang efter det 14. år i realafdeling og gymnasium eller at søge læreplads i erhvervslivet i 14 års alderen. Her var en skarp grænse mellem

tidligt erhvervsvalg og fortsat skolegang med almindende undervisning.

Det skal retfærdigvis tilføjes, at efterskoler og højskoler gav tilbud om undervisning, som gjorde den i det da gældende skolesystem faste opdeling mindre streng. Det har været og er de frie skolers store og værdifulde indsats.

Man opretholdt ved folkeskoleloven af 1958 principielt, at børnene efter det 5. skoleår skulle deles i almen og boglig linje, selv om mellem skolen forsvandt, men i dag har i praksis den udelte skole til og med 7. skoleår sejret. Samtidig er antallet af elever i folkeskolens 8. og 9. klasser eller på tilsvarende trin i de frie skoler vokset overordentlig stærkt. En erkendelse af, at en bedre grundlæggende uddannelse, et større alment kendskab, er en forudsætning for senere erhvervsmæssig uddannelse, altså en fortsat nedbrydning af det tidligere skarpe skel.

Den klare tendens til i folkeskolen at etablere samlæsning på 8. og 9. klassetrin fører i retning af at ophæve den skarpe sondring mellem reallinje og 8.-9. klasses undervisning. Større valgmuligheder for eleverne på disse klassetrin vil nedbryde endnu mere af den klassiske forskel mellem to undervisningsløb: et mere almindende og et mere erhvervsbetonet.

Med indførelsen af 9-årig undervisningspligt fra 1973-74 vil vi opnå to væsentlige ting: det tidlige — det for tidlige — erhvervs- og uddannelsesvalg i 14 års alderen vil være væk, og alle vil få en 9-årig almen grundlæggende uddannelse. Den 9-årige grundskole vil få enhedsskolens præg med valgmuligheder for eleverne i skolens ældste klasser, og ingen vil ved 16 års alderen have bundet sig definitivt til en bestemt uddannelse eller et bestemt erhverv. Det er målet for den principbeslutning om undervisningspligtens udvidelse og en reform af de grundlæggende skoleuddannelser, som folkettingen vedtog i foråret.

Til trods for denne nylige vedtagelse, til trods for at det har taget 5-10 år at nå frem til beslutning om udvidet undervisningspligt, og til trods for at den først kan blive effektiv om 4 år, er der allerede nu rejst ønsker og krav om udvidelse af undervisningspligten til 12 år, de mest avancerede ønsker går ud på en 12-årig enhedsskole.

[Undervisningsministeren.]

Noget sådant er ikke realistisk — og nok så væsentligt: det vil ikke være rigtigt at gennemføre.

Jeg anerkender den idealistiske betragtning, som ligger bag ønsket om 12-årig enhedsskole, som det føres frem f. eks. af Danske Studerendes Fællesråd. Kort kan synspunktet vel sammenfattes i dette, at alle unge skal have en omfattende almen uddannelse, til de er omkring 19 år, og først derefter skal de træffe deres uddannelses- og erhvervsvalg. Det spiller med ind her, at man forventer, at de unge så vil træffe deres valg selvstændigt og uafhængigt af miljø- og forældreindflydelse.

Det er jo ikke noget nyt, at en ung generation vil bryde broerne af til den foregående generation. At kaste familiens åg af sig, som det hed i en tidligere tids blomstrende sprog, er et velkendt ønske i generationsopgør, men forholdet forældre-børn er nu ikke givetvis så spændt. Det kan også være harmonisk.

Det, der må tilstræbes for de unge efter undervisningspligtens ophør, når vi får 9 års undervisning, er en bedre afbalancering af uddannelsestilbuddene og et mindre stift system, så overgangsmulighederne mellem uddannelser og erhverv øges. Vi skal have tilbud om gymnasieuddannelse, om HF-uddannelse, om afgangsprøver fra 9. og 10. klasse på forskelligt niveau både under og over det nuværende realeksamensniveau, som det er nævnt i bemærkningerne til 9 punkts programmet, og vi skal have de faglige og erhvervsbetonede uddannelser gjort mindre stive og have givet dem et større indhold af almen uddannelse. Det sidste skylder vi de unge, der vælger denne uddannelse, og det er også et krav, der må imødekommes på baggrund af hele erhvervsudviklingen, som forudsætter større almen viden ved siden af den fagprægede kunnen.

Netop lærlingeuddannelsen trænger sig på med krav om en reform. Forskellige udvalg arbejder med sådanne reformer, forsøg er i gang i jern- og metalindustrien, og

andre brancher er ved at være klar til lignende forsøg. Fælles for dem bliver antagelig en samvirken mellem teoretisk og praktisk uddannelse tilrettelagt sådan, at den egentlige specialisering på fagområdet først indtræder ret sent i uddannelsen. Det vil bevirke, at den unge får bedre grundlag for sit valg og større muligheder for erhvervs-skifte senere.

Det bliver en af de væsentlige opgaver i 1970'erne at udforme et sådant bredt tilbud af uddannelsesmuligheder til de 16—19-årige, så at skellet mellem almindende og erhvervspræget uddannelse yderligere reduceres.

Atter her må jeg fremhæve værdien af det tilbud, der gives af de frie skoleformer. Det må ikke savnes. Og så vil jeg gentage, at det vil være forkert at gøre uddannelse på disse alderstrin obligatorisk.

Man må ikke tro, at de unge i 16 års alderen alle som én vil være indstillet på at fortsætte en skolegang. Mange af dem, vel de fleste, vil ønske at kunne bestemme selv. At prøve kræfter på praktiske opgaver er også et ønske hos de unge. Jeg er bange for, at ønsket om 12 års undervisningspligt er præget alt for stærkt af unge med afgjorte interesser og anlæg for teoretisk uddannelse og med tradition for sådan uddannelse, selv om jeg som sagt anerkender den idealistiske tankegang, der ligger bag.

Målet må være den brede vifte af uddannelsestilbud og smidighed i uddannelses-systemet, både hvad overgangsmuligheder angår, og hvad angår adgang til på et senere alderstrin at indhente, hvad man måtte ønske at indhente.

Danske Studerendes Fællesråd har nylig i en henvendelse til mig opfordret til, at der nedsættes en mindre arbejdsgruppe i undervisningsministeriet til at koordinere uddannelserne for de 16—19-årige. Man vil forstå af, hvad jeg har sagt i det foregående, at jeg ikke er enig i et og alt med de studerendes ønsker om de 16—19-åriges uddannelse, men jeg er enig med dem om, at en arbejdsgruppe bør se på de nævnte proble-

[Undervisningsministeren.]

mer, og jeg kan oplyse, at regeringen allerede i september måned besluttede at behandle den videregående skoleundervisnings problemer under ét i en arbejdsgruppe i undervisningsministeriet, en arbejdsgruppe, hvori også en repræsentant for arbejdsministeriet vil deltage, da der også under dette ministerium hører erhvervsundervisning.

Hr. K. B. Andersen berørte under åbningsdebatten spørgsmålet om et alle uddannelser omfattende uddannelsesråd. Tanken er ikke ny. Den var fremme første gang i begyndelsen af 1960erne, men blev ikke realiseret. Heller ikke den forrige regering realiserede tanken, jeg formoder, fordi man erkendte som tidligere, at det ville blive en meget stor forsamling, der næppe kunne fungere som andet end en art repræsentantskab, og hvor egentlig behandling af sagerne måtte foregå i en slags forretningsudvalg. Jeg vil mene, at forholdene ikke er ændret, og jeg tror derfor ikke, at et så stort uddannelsesråd er en farbar vej frem.

Jeg vil snarere tro, at arbejdsgrupper for forskellige områder af uddannelsessystemet, eksempelvis den nylig omtalte arbejdsgruppe for de 16—19-åriges uddannelser, læseplansudvalget for folkeskolen og planlægningsrådet for de højere uddannelser, er en bedre vej frem, og at koordinering kan ske gennem formændene for sådanne grupper, herunder også uddannelser, der har andre ministerier som ressort.

Problemet berører jo i høj grad også de videregående uddannelser, og vi vil få lejlighed til at drøfte det i forbindelse med den kommende tids drøftelser af universitetslovgivningen.

Hr. K. B. Andersen nævnte også under åbningsdebatten, at de politiske partier måske burde være repræsenteret i et eventuelt uddannelsesråd. Jeg tror dog, det vil være bedre, at de politiske partiers deltagelse sker gennem debatter her i det høje ting, hvor de principielle beslutninger skal træffes.

Formanden: Jeg går ud fra, at de medlemmer, der ønsker at få noget ud af møderne her i salen, er enige med mig i, at det for-

udsætter mere ro, end der er eller har været for et øjeblik siden.

Den næste sag på dagsordenen var:

Tredje behandling af forslag til lov om optagelse af statslån i udlandet.

(Anden behandling af lovforslaget (nr. 23) findes i tidenden sp. 1486).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslaget sattes til forhandling.

Ingen bad om ordet.

Lovforslaget

vedtoges enstemmigt med 116 stemmer.

Formanden: Lovforslaget vil nu blive tilstillet statsministeren.

Den næste sag på dagsordenen var:

Tredje behandling af forslag til lov om ændring af afskrivningsloven.

(Anden behandling af lovforslaget (nr. 41) findes i tidenden sp. 1483).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslaget sattes til forhandling.

Ingen bad om ordet.

Lovforslaget

vedtoges med 122 stemmer mod 2; 2 medlemmer tilkendegav, at de hverken stemte for eller imod.

Formanden: Lovforslaget vil nu blive tilstillet statsministeren.

Den næste sag på dagsordenen var:

Tredje behandling af forslag til lov om ændring af lov om investeringsfonds.

(Anden behandling af lovforslaget (nr. 42) findes i tidenden sp. 1484).